

hoc quoque de me temere dixerim. Neque enim in nobis ipsis, vel per nos ipsos veraces sumus cum sumus; sed cum ille in servis suis loquitur, qui solus est verax.

IX. Hæc si ut narravi gesta esse recolis, vides quam non debeas jactare apud homines, quod non ausus sim tibi asserere fidem meam; quandoquidem in fide nostri placiti stare noluisti; et vir tantus qui pro fide, quam reipublicæ debes, non times maledicta provincialium, pro fide, quam Christo debes, times calumnias episcoporum. Deinde cum disputationi nostræ etiam honoratos viros interesse cupiveris, miror quomodo in ipsa devitatione calumniæ verba tua times a notariis conscribi, et ex ore tuo a clarissimis testibus non times audiri. Nonne consideras difficile esse ut homines suspicentur, te a nobis ullam formidasse calumniam, ut verba tua excipi nolles; sed cum cogitasses retentum te fuisse in verbo ante prandium manu tua conscripto, simul etiam cogitasse non tam facile ne notariorum tabulas delere potuisse, quam facile illam chartulam conscidisti? Si autem dicis non illa ita gesta esse ut a me narrata sunt, aut tu oblivione falleris, non enim audeo dicere, Mentiris; aut ego vel similiter fallor, vel mentior. Vides ergo quam recte dicam ea, quæ de his maxime rebus geruntur, excipi atque conscribi oportere, et quam tibi quoque hoc ipsum recte placuerat, nisi postmeridianus timor antemeridianum placitum frangeret.

X. Audi ergo jam fidem meam: potens est misericordia Domini Dei nostri, quæ præstet me quod credidi sic loqui, ut nec ejus offendam veritatem, nec humanitatem tuam. In omnipotentem Deum Patrem me credere profiteor, eumque æternum ea æternitate, hoc est, immortalitate, dico, quam solus Deus habet; hoc et de Filio ejus unigenito credo in forma Dei; hoc et de Spiritu sancto,

qui Spiritus est Dei Patris et Filii ejus unigeniti. Sed quia ipse Dei Patris unigenitus Filius, Dominus et Deus noster Jesus Christus, posteaquam venit plenitudo temporis, opportunus ad diem salutis nostræ formam servi accepit¹, multa de illo in Scripturis secundum formam Dei dicuntur, multa secundum formam servi. Quorum, exempli gratia, duo quædam commemoro, ut singula ad singula referantur. Secundum formam Dei de se ipse dixit, « Ego et Pater unum sumus². » Secundum formam servi, « Quoniam Pater major me est³. »

XI. Quod autem de Deo scriptum est, « Qui solus » habet immortalitatem⁴; » et, « Invisibili soli Deo honor et gloria⁵; » et cætera hujusmodi, non de Patre tantum accipimus, sed etiam de filio, quod ad formam Dei attinet, et de Spiritu sancto. Pater enim et Filius et Spiritus sanctus unus Deus est, et solus verus Deus, et solus immortalis secundum incommutabilem omnino substantiam. Si enim de carne diversi sexus dictum est, « Qui adhæret meretrici, unum corpus est⁶; » et de spiritu hominis, qui non est quod Dominus, consequenter scriptum est, « Qui autem adhæret Domino, unus » spiritus est⁷; » quanto magis Deus Pater in Filio, et Deus Filius in Patre, et Deus Spiritus Patris et Filii unus Deus est, ubi nulla est diversa natura; cum pro diversis modo quodam sibi cohærentibus dicatur vel spiritus unus vel corpus unum?

XII. Et cum pro anima et corpore sibi cohærentibus dicatur, unus homo? cur non multo magis de Patre et Filio sibi cohærentibus dicatur unus Deus, cum sibimet inseparabiliter cohæreant quomodo non corpus et anima? Et cum corpus et anima sit unus homo, quamvis corpus

¹ Galat. iv, 4. — ² Joan. x, 30. — ³ Id. xiv, 28. — ⁴ I Tim. vi, 16. — ⁵ Id. i, 17. — ⁶ I Cor. vi, 16. — ⁷ Ibid. 17.

et anima non sint unum; cur non multo magis sit Pater et Filius unus Deus, cum Pater et Filius unum sint, secundum illam Veritatis vocem, « Ego et Pater unum sumus¹ » Item cum homo interior et homo exterior non sint unum, neque enim ejusdem naturæ est exterior cujus interior, quia exterior cum nuncupato corpore dicitur homo, interior autem in sola rationali anima intelligitur; utrumque tamen simul non homines duo, sed unus dicitur: quanto magis Pater et Filius unus Deus est, cum Pater et Filius unum sint; quia ejusdem naturæ vel substantiæ sunt, vel si quo alio vocabulo congruentius dicitur id quod Deus est, unde dictum est, « Ego » et Pater unum sumus. » Itaque unus spiritus Domini et unus spiritus hominis, et non sunt unum, et tamen ille cum cohæret Domino, non sunt duo, sed unus spiritus: et unus homo interior et unus homo exterior, et non sunt unum, et tamen ejus connexionem vinculi naturalis simul utrumque non duo, sed unus est homo. Multo magis igitur cum Filius Dei dicat, « Ego et Pater » unum sumus, » unus est Deus Pater, et unus est Deus Filius, et tamen simul utrumque non duo, sed unus Deus.

XIII. Quod enim fecit in multis sanctis in adoptionem filiorum vocatis cohæredibus Christi una fides et una spes et una charitas, ut esset eis una anima et cor unum in Deum; hoc præcipue cogit intelligi una eademque Patris et Filii natura, si ita dicendum est, deitatis, ut Pater et Filius qui unum sunt, et inseparabiliter unum sunt, et sempiternæ unum sunt, non sint duo dii, sed unus Deus. Illi enim homines per consortium et communionem unius ejusdemque naturæ, qua omnes homines erant, unum erant: etsi aliquando secundum diversita-

¹ Joan. x, 30.

tes voluntatum et sententiarum, opinionum morumque dissimilitudines non erant unum; erunt autem plene perfecteque unum, cum perventum fuerit ad eum finem, ut sit Deus omnia in omnibus. Deus autem Pater et Filius ejus, Verbum ejus Deus apud Deum, semper atque ineffabiliter unum sunt; unde magis non duo dii, sed unus Deus.

XIV. Homines autem minus intelligentes, quid propter quid dicatur, patentes volunt habere sententias, et Scripturis non diligenter scrutatis, cum arripiunt defensionem cujusque opinionis, et ab ea vel nunquam vel difficile deflectuntur, dum docti atque sapientes magis putari quam esse concupiscunt, ea quæ propter formam servi dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei: et rursus quæ dicta sunt ut ad se invicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ. Fides autem nostra est. Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum Deum credere et confiteri; nec tamen eum, qui Filius est, Patrem dicere; nec eum, qui Pater est, Filium; nec eum, qui Spiritus Patris et Filii est, aut Patrem aut Filium nuncupare. His enim appellationibus hoc significatur, quo ad se invicem referuntur, non ipsa substantia, qua unum sunt. Nam et Pater cum dicitur, non nisi alicujus Filii dicitur, et Filius non nisi alicujus Patris intelligitur, et Spiritus secundum id quod ad aliquid refertur, Spirantis alicujus est, et Spirans utique Spiritum spirans est.

XV. Non autem ista corporaliter sentiuntur, nec usitato more intelliguntur in Deo. « Qui potens est facere, » sicut dicit Apostolus, supra quam petimus et intelligimus¹. » Si autem facere, quanto magis esse? Nam hoc nomen quod « Spiritus » dicitur, non secundum id

¹ Ephes. iiii, 20.

quod refertur ad aliquid, sed secundum id quod aliqua natura significatur, omnis incorporea natura spiritus in Scripturis appellatur, unde non tantum Patri et Filio et Spiritui sancto, sed omni rationali creaturæ et animæ hoc vocabulum congruit. Unde Dominus dicit, « Spiritus est Deus, et ideo qui adorant Deum, in spiritu et » veritate oportet adorare¹. » Scriptum est etiam, « Qui » facit Angelos suos spiritus². » Dictum est et de hominibus quibusdam, « Quoniam caro sunt, ei spiritus ambulans, et non revertens³. » Et Apostolus ait, « Nemo » scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis, qui » in ipso est⁴. » Item scriptum est, « Quis scit spiritus » filiorum hominis si ascendat ipse sursum, et spiritus » pecoris, descendat ipse deorsum in terram⁵? » Dicitur etiam spiritus in Scripturis secundum quamdam distinctionem in ipsa una unitus hominis anima: unde Apostolus dicit, « Et integer spiritus vester et anima et corpus » in diem Domini nostri Jesu Christi servetur⁶. » Item alio loco, « Si oravero lingua, spiritus meus orat, mens » autem mea infructuosa est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente⁷. » Proprio autem modo quodam dicitur Spiritus sanctus, secundum quod refertur ad Patrem et Filium, quod eorum Spiritus sanctus sit. Nam secundum substantiam, quoniam semel dictum est, « Spiritus est Deus⁸, » et Pater spiritus est, et Filius, et ipse Spiritus sanctus, nec tamen tres spiritus, sed unus Spiritus; sicut non tres dii, sed unus Deus.

XVI. Quid miraris? Tantum valet pax, non qualiscumque ut solet intelligi, nec talis qualis laudatur in hac vita per concordiam charitatemque fidelium; sed illa pax

¹ Joan. iv, 24. — ² Psal. ciii, 4. — ³ Id. lxxvii, 39. — ⁴ I Cor. ii, 11. — ⁵ Eccli. iii, 21. — ⁶ I Thess. v, 23. — ⁷ I Cor. xiv, 14. — ⁸ Joan. iv, 24.

Dei, quæ sicut dicit Apostolus, « Supergreditur omnem » intellectum¹: » quem, nisi nostrum, id est, omnis rationalis creaturæ? Quapropter considerantes infirmitatem nostram, et audientes Apostolum confitentem et dicentem; « Fratres, ego me non arbitror apprehendisse²; » et, « Qui se putat aliquid scire, nondum sit quemadmodum oporteat eum scire³; » cum divinis Scripturis, quantum possumus, colloquamur sine contentione pacati, non inani ac puerili animositate studentes alterutrum vincere, ut pax Christi potius vincat in cordibus nostris⁴, quantum eas nobis et in hac vita percipere posse donavit; ut cogitantes quid eadem pax inter fratres egerit, quorum ex tam multis animis et multis cordibus fecit animam unam et cor unum in Deum, debita pietate credamus multo maxime in illa pace Dei, quæ superat omnem intellectum, et Patrem et Filium et Spiritum sanctum non esse tres deos, sed unum Deum; tanto excellentius quam istorum erat anima et cor unum, quanto illa pax, quæ superat omnem intellectum, excellentior est ista pace, quam tenebat omnium illorum cor unum et una anima in Deum.

XVII. Filium autem hominis eundem dicimus quem Filium Dei, non tamen propter formam Dei, in qua est æqualis Deo Patri; sed propter acceptam formam servi, qua minor est Patre. Et quia eundem Filium hominis dicimus, propter hoc et Filium Dei crucifixum fatemur, non ex virtute divinitatis, sed ex infirmitate humanitatis; non ex suæ naturæ permansione, sed ex nostræ susceptione.

XVIII. Jam nunc paululum intueri quæ Scripturarum eloquia nos cogant unum Dominum Deum confiteri,

¹ Philip. iv, 7. — ² Id. iii, 13. — ³ I Cor. vii, 2. — ⁴ Coloss. iii, 15.

sive tantum de Patre, sive tantum de Filio, sive tantum de Spiritu sancto, sive simul de Patre et Filio et Spiritu sancto interrogemur. Certe scriptum est: « Audi » Israël, Dominus Deus tuus Dominus est ¹. » De quo dictum putas? Si tantum de Patre, non est Dominus Deus noster Jesus Christus. Et ubi est vox illa tangentis et clamantis: « Dominus meus et Deus meus ²; » quam Christus ipse non reprehendit, sed approbavit, dicens: « Quia vidisti me, credidisti? » Porro si et Filius Dominus Deus est, et Pater Dominus Deus est, et ambo jam duodominus et duo dii, quomodo erit verum: « Dominus Deus tuus, Dominus unus est? » An forte Pater est unus Dominus, Filius autem non unus Dominus sed tantum Dominus, sicut sunt dii multi et domini multi, non sicut ille unus de quo scriptum est: « Dominus unus est? » Quid ergo respondebimus Apostolo dicenti: « Nam et » si sunt qui dicuntur dii, sive in cœlo, sive in terra, » sicut sunt dii multi et domini multi; nobis tamen unus » Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso; et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, et nos per » ipsum ³? » Porro si quod de uno Deo Patre dicitur, cogit inde Filium separare, dicant qui audent, non posse jam intelligi Dominum Patrem, quia « Unus, inquit, Dominus noster Jesus Christus. » Nam si unus, utique solus: si solus, quomodo et Pater; nisi quia et ipse et Pater, unus Deus et solus Deus, non separato Spiritu sancto? Unus ergo Deus Pater, et cum illo Filius unus Deus, quamvis non cum illo unus Pater. Itemque unus Dominus Jesus Christus, et cum illo unus Dominus Pater, quamvis non cum illo unus Jesus Christus tanquam et Pater sit Jesus Christus. Hoc enim nomen ex dispensatione misericordiæ susceptæque humanitatis assumptum est.

¹ Deut. vi, 4. — ² Joan. xx, 28. — ³ 1 Cor. vii, 5.

XIX. An forte quod ait Apostolus: « Unus Dominus » noster Jesus Christus, per quem omnia ¹; » non vultis adjungi quod dictum est « Unus, » ad id quod est « Dominus, » sed ad id quod ait: « Per quem omnia, » ut non unus Dominus, sed unus per quem omnia intelligatur, ut non sit Pater per quem omnia, sed Pater solus ex quo omnia, et Filius solus per quem omnia? Si ita est, jam tandem fateamini unum Dominum et Deum nostrum esse Patrem et Filium. « Quis enim cognovit sensum Domini? » Aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, » et retribuetur ei? Quoniam ex ipso et per ipsum et in » ipso sunt omnia, ipsi gloria ². » Neque enim dixit, Ex Patre omnia, et per filium omnia: « Sed ex ipso et per » ipsum et in ipso; » quo? nisi Domino, de quo ait: « Quis enim cognovit sensum Domini? » Ex Domino, ergo et per Dominum et in Domino omnia, non alio illo et alio isto, sed uno Domino; quia non dixit, ipsis gloria: sed, « Ipsi gloria. »

XX. Quod si quisquam dicit, id quod ait Apostolus: « Unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, » non intelligi unum Dominum, nec unum per quem omnia, sed unum Jesus Christus, qui unus Jesus Christus etiam Dominus dicitur, non tamen ut unus Dominus sit, sed ut unus Jesus Christus; quid dicturus est cum audierit eundem Apostolum clamantem: « Unus Dominus, una fides, » unum baptisma, unus Deus et Pater omnium ³? » Cum enim Deum Patrem hic commemoret, ubi ait: « Unus » Deus et Pater omnium; » procul dubio id quod ibi dixit: » Unus Dominus » quem nisi Jesum Christum voluit intelligi? Si ergo eis placet, desinat esse Dominus Pater, quia unus est Dominus Jesus Christus. Quod si absurdum et impium est opinari, discamus intelligere unitatem Pa-

¹ 1 Cor. vii, 6. — ² Rom. xi, 34. — ³ Ephes. iv, 5.

tris et Filii et Spiritus sancti, uno quod de uno solo Deo dictum fuerit, non continuo prohibeamur de Filio vel de Spiritu sancto intelligere : quia Pater quidem non est Filius, et Filius non est Pater, et Spiritus utriusque non est Pater aut Filius ; sed tamen et Pater et Filius et Spiritus sanctus unus solus et verus est Dominus Deus.

XXI. Neque enim Spiritus sanctus si aut Deus aut verus Deus non esset, templum ejus essent corpora nostra. « Nescitis, inquit, quia corpora vestra templum in vobis » est Spiritus sancti quem habetis a Deo¹ » Et ne quisquam ipsum Spiritum negaret Deum, continuo secutus ait : « Et non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. » Glorificate ergo et portate Deum in corpore vestro², » cum scilicet cujus templum corpora nostra esse prædixerat. Jam hoc mirabile est, si verum est quod vos audio dicere, ita esse Spiritum sanctum minorem Filio, sicut Patre minor est Filius. Cum enim corpora nostra membra sint Christi, sicut dicit Apostolus ; itemque corpora nostra templum sint Spiritus sancti, sicut idem ipse dicit Apostolus, nimium miror, quomodo sint membra majoris, templum minoris. An forte jam placet dicere Spiritum sanctum Domino Jesu Christo esse majorem ? Videtur enim suffragari huic opinioni etiam illa sententia : « Quoniam qui dixerit verbum adversum Filium hominis, » remittetur ei : qui autem dixerit adversus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro³. » Periculosius enim peccatur in majorem quam in minorem. Nec separari fas est Filium hominis a Filio Dei, quia ipse Filius Dei factus est Filius hominis, non mutando quod erat, sed assumendo quod non erat. Sed absit etiam talis impietas, ut Spiritus sanctus major Filio esse credatur. Non ergo facile in perversum moveant.

¹ 1 Cor. vi, 19. — ² Ibid. 19 et 20. — ³ Matth. xii, 32.

quæ ita dicuntur ; quasi ostendant alterum altero esse majorem.

XXII. Nam quædam etiam sic dicuntur, ut hominibus parum intelligentibus et ipse Filius major Patre videatur. Quis enim cum fuerit interrogatus, quid sit majus, verum an veritas, non potius respondeat veritatem esse majorem ? Ab illa enim vera sunt quæcumque vera sunt. Non autem ita est in Deo. Nam Filium majorem Patre utrique non dicimus et tamen Filius dicitur esse veritas : « Ego sum, inquit, via, et veritas et vita¹. » De Patre autem tantummodo vos vultis intelligi quod ait : « Ut cognoscant te unum verum Deum, et quem misisti » Jesum Christum² ; » ubi nos subaudimus, etiam Jesum Christum verum Deum, ut hæc sit sententia : Te et quem misisti Jesum Christum cognoscant unum verum Deum ; ne illa consequatur absurditas, ut si propterea non est verus Deus Jesus Christus, quia dictum est Patri : « Te » unum verum Deum ; » propterea non sit Dominus Pater, quia dictum est de Christo : « Unus Dominus. » Verumtamen secundum pravum intellectum, vel potius errorem, major est Deus veritas quam Deus verus ; quia verus a veritate est. Major ergo Patre Filius, quia iste est veritas, ille verus. Hanc perversitatem pellit ex animo, qui didicerit Patrem verum Deum esse gignendo veritatem, non participando. Non est autem alia substantia veri gignentis, et alia genitæ veritatis.

XXIII. Sed cum ad hæc contemplanda infirmus sit oculus cordis humani, accedit ut de contentione etiam turbulentus sit. Et quando ista conspiciet ? Dicit Scriptura, Filium Dei Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, Verbum Dei esse, et veritatem, et sapientiam ; et homines eum ante incarnationem, quam de Maria vir-

¹ Joan. xiv, 6. — ² Id. xvii, 3.

gine accepit, sine ulla omnino susceptione corporeæ creaturæ per ipsam naturam et substantiam suam, qua Verbum Dei est, et sapientia Dei, visibilem et corruptibilem dicunt, dum sibi volunt constare quod sentiunt, de Patre tantummodo esse dictum: « Invisibili, incorruptibili soli » Deo. » Rogo te, verbum hominis non est visibile, nedum Verbum Dei. Jamvero sapientia illa, de qua dictum est: « Attingit ubique propter suam munditiam; » et, « Nihil » inquinatum in eam incurrit; » et, « In se ipsa manens in » novat omnia¹, » et si qua similia quæ numerari non possunt, si corruptibilis est, nescio quid dicam, nisi ut doleam præsumptionem humanam, et mirer patientiam divinam.

XXIV. Cum vero de illa dictum sit: « Candor est enim » lucis æternæ; » nec vestri, ut arbitror, jam dicunt lucem Patris (quæ quid est, nisi ejus substantia?) fuisse aliquando sine candore a se genito, sicut ista in divinis et spiritalibus et incorporeis et incommutabilibus credi, et utcumque intelligi possunt: audio enim jam eos emendasse. An forte falsum est hoc eos aliquando dixisse, quod fuerit aliquando Pater sine Filio, tanquam fuerit lux æterna sine candore quem genuit? Quid ergo dicimus? Si natus est Filius Dei de Patre, jam Pater destitit gignere; et si destitit, coepit: si autem coepit gignere, fuit aliquando sine Filio: sed nunquam fuit sine Filio, quia Filius ejus sapientia ejus est, quæ candor est lucis æternæ. Ergo semper gignit Pater et semper nascitur Filius. Hic rursus timendum est, ne putetur imperfecta generatio, si non dicimus natum esse sed nasci. Compatere mecum obsecro, in his angustiis humanæ cogitationis et linguæ, et pariter confugiamus ad Spiritum Dei per Prophetam dicentem: « Generationem ejus quis enarrabit²? »

¹ Sap. vii. 24-27. — ² Isai. lxxi. 3.

XXV. Hoc unum peto interim ut diligenter exquiras, utrum alicubi divina Scriptura de diversis substantiis dixerit, quod unum sint. Si enim non invenitur dictum, nisi de iis rebus quas constat esse unius ejusdemque substantiæ quid opus est ut rebellemus adversus veram et catholicam fidem? Si autem inveneris alicubi hoc scriptum, etiam de diversis substantiis tunc aliud cogar inquirere, unde ostendam recte *ὁμοσίον* dictum Patrem et Filium. Nam si illi qui Scripturas nostras aut nesciunt, aut non laboriose scrutantur, et tamen filium ejusdem substantiæ et æqualem Patri credunt, dicant eis qui hoc nolunt credere, cum tamen Deum Patrem Filium habere unigenitum credant, Noluit Deus habere æqualem Filium, an non potuit? si noluit, invidus est; si non potuit, infirmus est: utrumvis autem horum de Deo sentire sacrilegum est: nescio utrum possint invenire quid dicant, si nolint res absurdissimas et stultissimas dicere.

XXVI. Ecce quantum potui exposui tibi fidem meam. Et plura quidem dici possunt, et diligentius disputari: sed vereor ne ista ipsa quæ dixi oneri sint occupationibus tuis: tamen ea non solum dictata conscribi volui, sed etiam manu mea subscribenda curavi; quod quidem et antea volueram, si quod inter nos placuerat servaretur. Sed modo certe puto jam non a te debere dici, timuisse me tibi dicere fidem meam, quando non solum dixi, sed scriptam subscripsi, ne me quisquam dicat aut dixisse quod non dixi, aut non dixisse quod dixi. Hoc fac et tu, si judices quæris, non qui in ore tuo reverentur personam tuam, sed qui in litteris tuis exerant libertatem suam. Si enim calumniam times, [quod nullo modo auderem dicere, nisi hoc ipse dixisses,] licet tibi non subscribere. Nam et ego propterea nolui nomen tuum scribi in his meis litteris, ne hoc forte noluisse.

XXVII. Facile est ut quisque Augustinum vincat; videris utrum veritate an clamore: non est meum dicere, nisi quia facile est ut quisque Augustinum vincat: quanto magis ut vicisse videatur; aut et si non videatur vicisse, tamen dicatur? facile est hoc: nolo magnum putes; nolo; nolo pro magno appetas. Nam cum adverterint homines in hac re tam ingentem famem cordis tui, multi gaudebunt se invenisse occasionem, ut ad pauca Euge Euge, tam potentem virum faciant amicum. Nolo dicere quia si non favcant, vel si contrariam sententiam proferrant, etiam formidare poterunt inimicum, inepte quidem et stulte, sed tamen plerique homines ita sunt.

XXVIII. Noli ergo attendere quomodo vincatur Augustinus, qualiscumque unus homo; sed attende potius utrum vinci possit *ὁμοῖον*, non ipsum verbum græcum, quod facile est non intelligentibus irridere, sed illud quod scriptum est, « Ego et Pater unum sumus¹: » et, « Pater » sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut » sint unum, sicut et nos². » Item paulo post, « Non pro » his autem rogo tantum, inquit, sed et pro eis, qui » credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum » sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in » nobis unum sint; ut mundus credat quia tu me misisti. » Et ego claritatem quam dedisti mihi dedi illis; ut sint » unum, sicut et nos unum sumus; ego in eis, et tu in » me, ut sint consummati in unum³. » Vide quoties dixit, « Sint unum, sicut et nos unum sumus; » nunquam tamen dixit, Ipsi et nos simus unum, sed, « Sicut » ego et tu sumus unum, sic et ipsi in nobis sint unum. » Quia sicut illi erant unius ejusdemque substantiæ, quos etiam unius participes vitæ æternæ facere volebat; ita de Patre et Filio propterea dictum est, « Unum sumus, »

¹ Joan. x, 30. — ² Id. xvii, 21. — ³ Ibid. 26.

quia unius sunt ejusdem substantiæ, et non participes vitæ æternæ, sed ipsa principaliter vita æterna. Et poterat dicere secundum formam servi, Ego et ipsi unum sumus, aut unum simus, nec tamen hoc dixit, quia unam substantiam Patris et suam, et unam illorum, volebat ostendere. Si autem dixisset, Ut tu et ipsi unum sitis, sicut ego et tu unum sumus; aut, Ut tu et ego et ipsi unum simus, sicut ego et tu unum sumus; nemo nostrum recusaret posse dici, « Unum sunt, » etiam diversas substantias. Nunc autem vides quam non ita sit, quia non ita dixit, et sæpe dicendo vehementer commendavit quod dixit.

XXIX. Invenis ergo in Scripturis aliquid unum de diversis naturis, sicut supra ostendimus, sed additur vel subauditur, quid unum: sicut ex anima et corpore dicimus unum animal, et una persona, et unus homo vel est vel sunt. Sine aliqua vero adjunctione dici « Unum sunt, » si inveneris in Scripturis, nisi de iis, quæ unius substantiæ sunt, justissime flagitabis ut aliud proferamus; unde *ὁμοῖον* demonstramus. Sunt enim et alia multa, sed interim de hoc uno cogita deposito studio contentionis, ut habeas propitium Deum. Non enim bonum hominis est hominem vincere, sed bonum est homini ut eum veritas vincat volentem; quia malum est homini ut eum veritas vincat invitum. Nam ipsa vincat necesse est, sive negantem sive confitentem. Da veniam, si quid liberius dixi, non ad contumeliam tuam, sed ad defensionem meam. Præsumpsi enim de gravitate et prudentia tua, quia potes considerare, quantam mihi respondendi necessitatem imposueris, aut si et hoc non recte feci, et hinc da veniam, *Huic scripturæ a me dictatæ et relectæ ego Augustinus subscripsi.*

placet, et placet a me subscripsi.

EPISTOLA CCXXXIX¹.

Augustinus Pascentio, de eadem re urgens ut explanet

fidem suam. Uti in et ego et
 I. Si dicis te mihi dixisse fidem tuam, et me tibi noluisse dicere fidem meam, quod te audio non tacere, recordare, obsecro, quam utrumquesit falsum. Nam nec tu mihi voluisti dicere fidem tuam, et ego tibi fidem meam non dicere nolui, sed ita dicere volui ut nemo posset dicere, aut dixisse me aliquid quod non dixerim, aut non dixisse quod dixerim. Diceres autem mihi fidem tuam, si hoc diceres unde dissentis a nobis. Si diceres, « Credo in Deum Patrem, qui Filium fecit primam creaturam ante omnes cæteras creaturas; et in ipsum Filium, nec æqualem Patri, nec similem, nec verum Deum; et in Spiritum sanctum per Filium post Filium: » hæc enim vos audio dicere. Aut si forte falsum est quod ista dicatis, hoc potius abs te volo scire. Si autem verum est quod ista dicitis, volo scire quemadmodum ea de Scripturis sanctis defendatis. Nunc autem dixisti: « Credere te in Deum Patrem omnipotentem, invisibilem, immortalem, non ab aliquo genitum, et ex quo sunt omnia. Et in Filium ejus Jesum Christum, Deum natum ante sæcula, per quem facta sunt omnia. Et in Spiritum sanctum. » Hæc fides non est tua, sed utriusque nostrum; quemadmodum si adjungeres quod eundem Filium Dei Jesum Christum etiam Maria virgo peperit, quod pariter credimus, et si qua alia communiter confitemur. Si

¹ Alias cxv. quæ autem 239 erat, nunc 83.

voluisses ergo tuam dicere, non istam diceres, quæ communis est nobis, sed illam potius in qua dissentimus a vobis.

II. Hæc et præsens dicerem, si quemadmodum placuerat, verba nostra exciperentur. Sed quia hoc noluisti, dicens te a nobis timere calumniam, et a placito cui mane consenseras, post prandium recessisti, ut quid dicerem, quod quemadmodum velles me dixisse narrares, et ego non haberem unde ostenderem quid vel quemadmodum dixerim. Noli ergo ulterius jactare quod tu fidem tuam dixeris, et ego meam non dixerim; quia sunt homines, qui considerent me potius habuisse fiduciam fidei meæ, qui eam scribi voluerim; te autem non habuisse, dum quasi calumniam pertimescis. Paratus ergo eras negare, si tibi objiceretur quod contra fidem meam aliquid dixeris. Vide ergo quid de te ipse sentiri feceris. Quod si objectum non eras negaturus, cur dictum scribi noluisti, præsertim cum magnopere voluisses etiam honoratos viros nostro interesse sermoni? Cum ergo volens calumniam devitare notariorum stylum timebas, et clarissimorum virorum testimonium non timebas?

III. Si autem sic vis ut etiam ego dicam fidem meam, quomodo te dicis dixisse tuam, ego etiam brevius possum dicere, Credere me in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Si autem proprium aliquid unde dissentis a me vis audire, Credo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, nec Filium dicens Patrem, nec Patrem Filium, nec utriusque Spiritum sanctum vel Patrem vel Filium, et tamen Patrem Deum, et Filium Deum, et Spiritum sanctum Deum, solum æternum et immortalem propria sua substantia, sicut Deus solus et æternus et immortalis est, ea divinitate quæ est ante sæcula. Hoc si tibi displicet, et placet a me audire quemadmodum de Scrip-